

Finansira
Evropska unija

Izveštaj o Proceni Potreba Zajednice za Pristup Pijaćoj Vodi

Implementirano od strane

RILINDJA
GJELBËR

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Ova publikacija je deo projekta „Promovisanje Univerzalnog Pristupa na Čistu Vodu“, koji finansira Evropska Unija, Kancelarija na Kosovu, a sprovodi Rilindja Gjelbër.

Stavovi, mišljenja i preporuke izneti u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove Evropske Unije, Kancelarija na Kosovu.

Sadržaj

Skraćenice	3
1. Uvod	4
2. Metodologija.....	4
3. Pravni okvir za upravljanje vodama i uključivanje zajednice	6
4. Identifikacija zainteresovanih strana za upravljanje vodnim resursima	7
5. Pregled zajednica na Kosovu	10
6. Elaborat identifikovanih zajednica	11
Zajednice koje imaju nestašicu vode	Error! Bookmark not defined.
Zajednice pogođene zagađenjem vode	12
Zajednice kojima nedostaje voda za proizvodnju energije	13
Zajednice pogođene fizičkim otpadom u vodi	Error! Bookmark not defined.
Zajednice pogođene hemijskim otpadom u vodi	15
Zajednice koje se suočavaju sa izazovima zbog nedostatka vode za proizvodnju energije	16
Zajednice pogođene fizičkim zagađenjem vode otpadom.....	Error! Bookmark not defined.
Zajednice pogođene hemijskim otpadom u vodi	18
Uticaj hidroelektrana na zajednicu.....	19
7. Glavni uticaji na zajednicu	21
8. Glavni izazovi sa kojima se suočavaju zajednice	21
9. Rizici i specifični uticaji na zajednicu	22
Zaključci	Error! Bookmark not defined.
Preporuke	Error! Bookmark not defined.

Skraćenice

OCD	Organizacije civilnog društva
OZŽSV	Odeljenje za zaštitu životne sredine i voda/Odsek za vode
OYŽSPVG	Odeljenje za životnu sredinu, prirodu, vode, građevinsku i plansku inspekciju
EU	Evropska Unija
HMI	Hidrometeorološki zavod Kosova
MSV	Međuministarski savet za vode
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MŽSPPI	Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture
MONTI	Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija
MIPD	Ministarstvo inostranih poslova i dijaspore
MFRT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
MIPT	Ministarstvo industrije, preduzeća i trgovine
MULS	Ministarstvo uprave lokalne samouprave
MZ	Ministarstvo zdravlja
NVO	Nevladine organizacije
RPV	Regionalne preduzeće za vodu
ŠARS	Švajcarska agencija za razvoj i saradnju
MIRU-K	Jačanje organizacija civilnog društva i učešće zainteresovanih strana u integrisanom upravljanju vodnim resursima na Kosovu
ROUV	Regulatorni organ za usluge vode

1. Uvod

Svrha ove procene je jednostavna: da se identifikuju i razumeju koje su zajednice na Kosovu najviše pogođene pitanjima vode. Ovo uključuje sve, od nestašice vode do zagađenja i uticaja infrastrukturnih projekata. Mapiranjem ovih zajednica, cilj nam je da osiguramo da se potrebe za vodom zadovoljavaju na pravičan i održiv način i da ojačamo način na koji ljudi i donosioci odluka sarađuju u upravljanju vodnim resursima. Posebno želimo da:

Glavni ciljevi projekta su:

- **Podrška Nacionalnoj strategiji za vode:** Projekat prati sprovođenje Nacionalne strategije za vode Kosova, osiguravajući da je u skladu sa lokalnim potrebama i međunarodnim standardima. Ovo uključuje proveru trenutnih planova kako bi se identifikovale praznine koje treba popuniti. **Prioritet inkluzivnosti i rodnoj ravnopravnosti:** Izazovi u vezi sa vodom često više utiču na određene grupe, posebno na žene i marginalizovane zajednice. Ovaj projekat je posvećen obezbeđivanju pravičnog zadovoljenja potreba svih. **Podizanje svesti i izgradnja kulture očuvanja vode:** Kroz kampanje za podizanje svesti, radionice i edukativne programe, projekat pomaže pojedincima da shvate važnost očuvanja vode. **Jačanje lokalne ekspertize:** Za efikasno rešavanje ovih izazova, projekat obezbeđuje obuku za lokalne lidere, vladine zvaničnike i druge uključene u upravljanje vodama, pomažući Kosovu da stekne znanje i veštine potrebne za održivo upravljanje vodenim resursima.

2. Metodologia

Naš pristup ovoj proceni je uključivao nekoliko metoda za stvaranje jasne slike o zajednicama na Kosovu koje su najviše pogođene izazovima vode. Evo kako smo prikupili i obrađivali podatke da bismo fokusirali naše napore na zajednice kojima je najviše potrebno:

Mapiranje zainteresovanih strana

U početku smo izvršili detaljno mapiranje svih zainteresovanih strana uključenih u upravljanje vodama na Kosovu. Ovo je uključivalo vladine agencije, lokalne vlasti, nevladine organizacije, grupe u zajednici i preduzeća. Razumevanjem uloga i uticaja svake strane, bili smo u mogućnosti da identifikujemo sa kim treba da sarađujemo i kako bi mogli da podržimo pogođene zajednice.

Procena zajednica

Inicijalne procene su uključivale posete 52 zajednice za koje je identifikovano da se suočavaju sa velikim izazovima u vezi sa vodom. Kroz razgovore i procene, prikupili smo početne podatke o potrebama svake zajednice, izazovima i trenutnom stanju vodne infrastrukture.

Na osnovu nalaza iz ovih poseta, dalje smo se fokusirali na 20 najugroženijih zajednica, gde smo nastavili sa detaljnijim procenama. Ove zajednice su odabrane zbog njihovih velikih potreba, na osnovu faktora kao što su nedostatak vode, zagađenje, nedostaci infrastrukture i osetljivost zajednice.

Posete na terenu i direktno angažovanje

Posete na terenu omogućile su nam da prikupimo direktne uvide i zapažanja stanovnika. Razgovarali smo sa članovima zajednice, lokalnim liderima i predstavnicima vlade kako bismo razumeli svakodnevne izazove sa kojima se suočavaju, kao što su pitanja pristupa, zagađenja i uticaja na zdravlje. Ove posete su nam takođe pomogle da procenimo fizičku infrastrukturu, kao što su sistemi vodosnabdevanja i sanitarni objekti, dajući nam jasnu sliku o tome gde su potrebna hitna poboljšanja.

Društvene Mreže i Direktna Komunikacija

Shvatajući da je do nekih zajednica teško doći lično, koristili smo društvene medije da se proširimo našim aktivnostima. Objavlivanjem u lokalnim grupama, forumima i društvenim medijima, uspeali smo da dobijemo povratne informacije od stanovnika i saznamo o njihovim izazovima i prioritetima u vezi sa vodom.

Takođe smo vodili direktnu komunikaciju putem telefonskih poziva i imejlova kako bismo osigurali da smo uhvatili perspektive iz što šireg preseka zajednice. Ovaj metod nam je pomogao da dođemo do zajednica koje možda nisu dostupne tradicionalnim pristupima.

Operativni alati za građansko učešće

Koristili smo Operativni alat za građansko učešće – strukturirani skup alata dizajniranih za analizu društvenih, ekonomskih i ekoloških dobara zajednice. Ovaj komplet alatki nam je pomogao da procenimo specifičnu snagu i slabosti svake zajednice, fokusirajući se na to kako ovi faktori utiču na njihov odnos sa vodnim resursima.

Kroz ovu analizu, bili smo u mogućnosti da izmerimo ne samo fizičke aspekte vodnih izazova, već i socio-ekonomske dimenzije, kao što su nivoi prihoda, zaposlenost i obrazovanje, koji utiču na to kako zajednice pristupaju i upravljaju svojim vodnim resursima.

3. Pravni okvir za upravljanje vodama i angažovanje zajednice

Ovo poglavlje ima za cilj da predstavi pravni okvir za upravljanje vodama generalno, kao i mogućnosti za uključivanje zainteresovanih strana u proces izrade, odobravanja i praćenja važnih odluka za upravljanje vodama.

Zakon br. 04/L-147 o vodama, usvojen 2013 godine, je osnovni pravni instrument koji reguliše integrisano upravljanje vodnim resursima (IVRM) na Kosovu. Ovaj zakon transpozuje većinu standarda i principa Okvirne Direktive o Vodama Evropske Unije (VFD) u pravni sistem Kosova, regulišući politiku voda. Specifičnosti sprovođenja vodne politike određene su podzakonskim aktima, uključujući:

- Uredba br. 03/2016 za Karticu Klijenta izdatu Pružaocu Usluga Vodom na Kosovu;
- Uredba br. 04/2016 o Inspekciji Usklađenosti Regulatornih Obaveza od strane Licenciranih Vodosnabdevača na Kosovu;
- Uredba br. 06/2016 o Prestanku Vodosnabdevanja od strane Vodosnabdevača na Kosovu;
- Uredba br. 09/2019 o Rešenju o Žalbama Klijenta;
- Uredba 02/2016 o o Načinu Određivanja Ekološki Prihvatljivih Ispuštanja;
- Administrativno uputstvo br. 12/2013 o Informacionom Sistemu Voda;
- Administrativno uputstvo br. 03/2018 o Procedurama Vodne Dozvole;

- Administrativno uputstvo br. 20/2015 o Kriterijumima za Vode za Plivanje;
- Administrativno uputstvo br. 19/2015 o Štetnom Delovanju Voda;
- Administrativno uputstvo MSPP 17/2017 o Klasifikaciji Tela Podzemnih Voda;
- Administrativno uputstvo br. 02/16 o Strukturi Plaćanja Vode;
- Administrativno uputstvo br. 26/2013 o Utvrđivanju Načina Verifikacije i Legalizacije Vodne Inspekcije;
- Administrativno uputstvo br. 04/2016 o Kriterijumima i Postupcima za Zaštitu Vodotoka i Akumulacija;
- Administrativno uputstvo br. 12/2015 o Utvrđivanju Kriterijuma za Zaštićena Područja u Strateške Svrhe;
- Uredba br. 05/2016 o Licenciranju Pružalaca Usluga Vode na Kosovu.

4. Identifikacija zainteresovanih strana za upravljanje vodnim resursima

Tim za sprovođenje projekta je sastavio listu zainteresovanih strana potrebnih za sprovođenje projektnih aktivnosti. Ova lista uključuje identifikaciju lokalnih institucija poslovnih, agencija, i organizacija civilnog društva, individualnih i grupnih inicijativa, informacionog sektora (medija), korisnika vode i faktora koji su na različite načine povezani sa vodnim aktivnostima.

Identifikacija uloge svake strane i utvrđivanje njihovog uticaja vršeno je na osnovu važećeg zakonodavstva.

Kao rezultat toga, postoje strane koje su direktno povezane i one koje su indirektno povezane.

Tabela 1. Glavna grupa zainteresovanih strana uključenih u aktivnosti upravljanja vodama

GLAVNE ZAINTERESOVANE GRUPE	
Nacionalne vlasti	Ministarstvo Životne Sredine, Prostornog Planiranja i Infrastrukture

Lokalne vlasti	Agencije
Regionalni akteri	Nacionalni Instituti
OCD/NVO	Opštine
Druge zainteresovane strane	Regionalne vodovodne kompanije
Ostale zainteresovane strane iz centralnih institucija	Regionalne kompanije za navodnavanje

Ministarstvo Životne Sredine, Prostornog Planiranja I Infrastrukture (MŽSPPI) je nadležno za upravljanje vodama. Deluje kroz četiri odeljenja/agencije:

1. Uprava Rečnih Slivova (URS);
2. Kosovska Agencija za Zaštitu Životne Sredine (KAŽS) sa 2.1 Kosovskim Hidrometeorološkim Institutom (KHMI);
3. Odeljenje za Zaštitu Životne Sredine i Voda, 3.1 Odeljenje za Vode (OZŽSV), i
4. Odeljenje za Inspekciju Životne Sredine, Prirode, Voda, Građenje i Planiranje (OIŽSPGP).

Ostale identifikovane zainteresovane vladine strane u vezi sa upravljanjem vodama su:

- Međuministarski Savet Za Vode (MMSV),
- Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja (MPŠRR),
- Ministarstvo Industrije, Preduzetništva i Trgovine (MINT),
- Ministarstvo Administracije Lokalne Samouprave (MALS),
- Ministarstvo Finansija, Rada i Transfera (MFPT),
- Ministarstvo Inostranih Poslova i Dijaspore (MIPD),
- Ministarstvo Zdravlja / Nacionalni Institut za Javno Zdravlje Kosova (MZ/NIJZK),
- Ministarstvo Unutrašnjih Poslova i Javne Uprave (MIAPA),
- Ministarstvo Ekonomije i Energetike (MEE)
- Ministarstvo za Obrazovanje, Nauku, Tehnologiju i Inovaciju (MONTI),
- Regulatorni Organ za Usluge Voda (ROUV, SHUKOS I Regionalne Kompanije za Vodu (RKV).
- Opštine

Druge zainteresovane strane koje igraju važnu ulogu u sprovođenju inicijativa i dobrih praksi u upravljanju vodnim resursima su organizacije civilnog društva. Oni mogu biti efikasni praćenjem implementacije zakona, povećanjem institucionalne transparentnosti i mobilizacijom zajednica.

Grupe Civilnog Društva su sledeće:

- Nevladine Organizacije, koje se mogu registrovati kao Instituti, Fondacije ili Udruženja;
- Pojedinačna ili Građanske Inicijative;
- Ženske Organizacije i/ili Udruženja
- Omladinske Organizacije itd.

Na osnovu početnih kriterijuma ustanovljenih na osnovu aktivnosti organizacija civilnog društva, 457 Nevladine Organizacije je rangirano u kategoriju „Zaštita Životne Sredine“ i 47 u kategoriji „Flora i Fauna“ Ostali akteri koji imaju posebnu ulogu i značaj u umrežavanju, informisanju i komunikacija su:

Ne-ključne zainteresovane strane	Uloga i odgovornost
Javni mediji	Širenje informacija i podizanje svesti, onih koji su zainteresovani za širenje vesti
Akademija	Proizvodnja i širenje naučnih podataka i znanja.
Porodične privrede	Korisnici vode zainteresovani za kvalitet (zdravstvenu) i dostupnost vode po pristupačnoj ceni.
Poslovni sektor uključujući industriju	Korisnici vode, zainteresovani za kvalitet i dostupnost vode i/ili prava korišćenja vode
Fermeri i ribolovci	Smatraju se korisnicima vode sa posebnim interesovanjima (kvalitet i količina vode)
Predstavnici sela	Mobilizacija zajednice i informisanje
Članovi zajednice	Pojedinci/stručnjaci/ekolozi

5. Opšti Pregled Zajednica na Kosovu

Na Kosovu zajednice su organizovane u raznolikom etničkom pejzažu, pri čemu svaka grupa ima različite društvene, kulturne i političke karakteristike. Najveći segment stanovništva su etnički Albanci, dok postoje i značajne manjinske zajednice Srba, Bošnjaka, Roma, Aškalija i Egipćana. Svaku od ovih etničkih zajednica predstavljaju političke stranke, organizacije civilnog društva i lokalni lideri koji rade na zaštiti svojih specifičnih interesa i potreba.

Etnička i socijalna struktura

Struktura zajednice na Kosovu odražava složenu interakciju između etničke pripadnosti i lokalne uprave. Svaka etnička grupa ima svoje društvene mreže, društvene organizacije i, u mnogim slučajevima, politički predstavnici su fokusirani na rešavanju pitanja koja su jedinstvena za njihovu zajednicu.

Lokalna uprava i opštinske strukture

Kosovo je podeljeno na opštine, od kojih svaka ima ovlašćenje da svojim stanovnicima pruža osnovne usluge kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, voda i kanalizacija i infrastruktura. Opštinama upravljaju izabrani gradonačelnici i opštinska veća, koji su odgovorni za donošenje odluka i politika koje utiču na lokalno stanovništvo. Ovaj decentralizovani sistem omogućava veću reakciju na lokalne potrebe, ali to takođe znači da se resursi i usluge u velikoj meri razlikuju po opštinama, u zavisnosti od njihovih upravljačkih kapaciteta, budžeta i demografije.

Uloga civilnog društva i angažovanje zajednice

Organizacije civilnog društva (OCD) igraju važnu ulogu u prevlađivanju praznina u pružanju usluga, posebno u zajednicama koje možda nemaju pun pristup opštinskim resursima. Mnoge OCD se fokusiraju na podršku ugroženim i manjinskim zajednicama obezbeđujući obrazovne programe, socijalne usluge i resurse za održivi razvoj. Kroz avokaciju, ove organizacije rade na tome da osiguraju da sve zajednice imaju glas u raspravama o politici i pristup osnovnim uslugama.

Izazovi i mogućnosti za razvoj zajednice

Raznovrsna struktura kosovske zajednice stvara izazove i mogućnosti za razvoj. Na primer, dok raznolikost kulturnih perspektiva obogaćuje društveno tkivo, nejednakosti u pristupu resursima i političkoj zastupljenosti mogu da

ometaju ravnopravan razvoj. U oblastima sa mešovitim etničkim stanovništvom, saradnja između zajednica je od vitalnog značaja za rešavanje zajedničkih izazova, kao što su održivost životne sredine, upravljanje vodnim resursima i ekonomski razvoj. Kako Kosovo nastavlja da napreduje u ovim oblastima, inkluzivno angažovanje zajednice i pravična raspodela resursa biće od suštinskog značaja za izgradnju otpornosti i društvene kohezije u svim zajednicama.

Ovo razumevanje pejzaža zajednice na Kosovu je od suštinskog značaja za sprovođenje delotvornog upravljanja vodama i drugih ekoloških inicijativa, jer omogućava ciljane intervencije koje poštuju jedinstvene karakteristike i izazove svake zajednice.

6. Razrada identifikovanih zajednica

Nalazi ove procene proizilaze iz pristupa sa više metoda istraživanja koji je omogućio sveobuhvatno razumevanje izazova vezanih za vodu sa kojima se suočavaju različite zajednice širom Kosova. Ovaj pristup je uključivao terenske posete, dubinske intervjuje, kontakt sa društvenim mrežama i stvaranje platforme za saradnju. Ovim metodama identifikovali smo pet različitih grupa zajednica, od kojih se svaka suočava sa jedinstvenim

ekološkim i društvenim problemima vezanim za vodu. Ispod je detaljan opis ovih grupa u zajednici i specifičnih izazova sa kojima se suočavaju.

Zajednice koje imaju nestašicu vode

Lokacije: Priština, Obilić, Kosovo Polje, Mitrovica, Peć, i Đakovica.

Izazovi: Ove zajednice se bore da pristupe dovoljnim količinama čiste i bezbedne vode za osnovne dnevne potrebe, uključujući pijaću vodu, za kuvanje i sanitarije. Nedostatak vode dovodi do širih zdravstvenih i sanitarnih problema, utiče na poljoprivrednu produktivnost i otežava poljoprivrednicima održavanje stoke i žetvu useva. Kao rezultat toga, stanovnici se suočavaju sa zdravstvenim rizicima i ekonomskim naporima.

Posledice: Ograničen pristup čistoj vodi ugrožava opšte blagostanje ovih zajednica. Rješavanje ovih nedostataka je ključno za osiguranje javnog zdravlja i podršku poljoprivrednim sredstvima za život.

Zajednice pogođene zagađenjem vode

Lokacije: Mitrovica, Đakovica, Peć, Gnjilane.

Izvori zagađivanja: Industrijska pražnjenja, poljoprivredno oticanje i neprečišćena kanalizacija.

Izazovi: Kontaminacija izvora vode u ovim oblastima dovodi do nebezbedne vode za piće i ima talasan efekat na javno zdravlje, sa većom učestalošću bolesti koje se prenose vodom, kožnih infekcija i drugih bolesti zagađenom vodom. Štaviše, trpi lokalna poljoprivreda, jer zagađena voda može smanjiti prinose useva i štetiti zdravlju stočarstva.

Implikacije: Rješavanje izvora zagađenja kroz bolje upravljanjem otpadom i propise o kontroli zagađenja je od suštinskog značaja za poboljšanje kvaliteta vode i zaštitu zdravlja ljudi i poljoprivredne produktivnosti.

Zajednice kojima nedostaje voda iz proizvodnje energije

Lokacije: Dečane, Štrpce, Kačanik.

Izazovi: Ove zajednice imaju smanjen pristup vodi zbog njenog preusmjeravanja za proizvodnju energije, posebno hidroelektrane. Ovo skretanje utiče na navodnjavanje, dostupnost vode za piće i druge neophodne potrebe. Neravnoteža stvorena energetske potrebe može dovesti do sukoba oko vodnih resursa i naglašava potrebu za održivom distribucijom vode.

Implikacije: Razvoj alternativnih izvora energije koji se ne oslanjaju u velikoj mjeri na vodu može smanjiti konkurenciju za vodne resurse i ublažiti pritisak na lokalne zajednice.

Zajednice pogođene fizičkim otpadom u vodi

Lokacije: Gnjilane, Lipjane, Đakovica.

Izvori zagađenja: Fizički otpad, uključujući plastiku, ulje i drugi otpad.

Izazovi: Prisustvo fizičkog otpada u vodnim tijelima predstavlja ozbiljne zdravstvene rizike i utiče na čistoću i upotrebljivost vode za svakodnevne aktivnosti. Ovo zagađenje takođe utiče na lokalni ekosistem i ometa poljoprivredu kontaminirajući vodu za navodnjavanje.

Implikacije: Sprovedenje programa upravljanja otpadom, naponi zajednice na čišćenju i podizanje svesti o odlaganju otpada su ključni za smanjenje fizičkog zagađenja u izvorima vode i obezbeđivanje zdravijeg okruženja za ove zajednice.

Zajednice pogođene hemijskim otpacima u vodi

Lokacije: Mitrovica, Glogovac, Obilić.

Izvori zagađenja: hemijski zagađivači, uključujući pesticide, đubriva i industrijske hemikalij.

Izazovi: Hemijska kontaminacija u izvorima vode dovodi do opasnosti korišćenje vode za piće, što dovodi do dugotrajnih zdravstvenih problema kao što su rak, reproduktivni problemi i hronične bolesti. Štaviše, poljoprivredna produktivnost je ugrožena jer usevi i stočarstvo pate od izloženosti kontaminiranoj vodi.

Implikacije: Uspostavljanje jačih propisa o upotrebi hemikalija i sprovođenje redovnog praćenja kvaliteta vode su suštinski koraci za ublažavanje uticaja na zdravlje i životnu sredinu u ovim oblastima.

Zajednice koje se suočavaju sa izazovima zbog nedostatka vode za proizvodnju energije

Pogođena područja: Dečane, Kačanik.

Izazovi: Zajednice u Dečanima i Kačaniku se bore sa problemima nestašice pristupu vode za dnevne potrebe koja se utiče od proizvodnje energije. Projekti hidroelektrane, koji se oslanjaju na stabilno snabdevanje vodom, često smanjuju dostupnost vode za navodnjavanje, piće i domaćinstvo. Ovo stvara sukob između potreba za energijom i osnovnog pristupa vodi, što utiče na poljoprivredu i dobrobit zajednice.

Posledice: Bez dovoljne vode za sve namene, ove zajednice se suočavaju sa poteškoćama u održavanju poljoprivrede, obezbeđivanju čiste vode za piće i zadovoljavanju domaćinskih potreba. Ova situacija naglašava važnost istraživanja energetske alternative koje ne štete lokalnim vodnim resursima i obezbeđivanja ravnopravne distribucije vode za osnovne usluge u zajednici.

Zajednice pogođene fizičkim zagađenjem otpadnih voda

Pogođena područja: Gnjilane, Lipljan, Đakovica

Izazovi: Fizički otpad, uključujući plastični otpad, naftu i druge zagađivače, kontaminira izvore vode u ovim zajednicama. Ovo zagađenje ima širok spektar posledica, od zdravstvenih rizika zbog lošeg kvaliteta vode do poljoprivrednih izazova jer kontaminirana voda ometa poljoprivredne aktivnosti. Zagađenje fizičkim otpadom takođe ometa sanitarne napore, stvarajući nesigurno okruženje za stanovnike.

Implikacije: Rešavanje fizičkog zagađenja otpadom je od suštinskog značaja za obezbeđivanje bezbedne i čiste vode za ove zajednice. Efikasni sistemi upravljanja otpadom, kampanje podizanja svesti javnosti o pravilnom odlaganju otpada i inicijative za čišćenje u zajednici mogu smanjiti zagađenje i poboljšati kvalitet vode, od koristi kako za zdravlje ljudi tako i za životnu sredinu.

Zajednice pogođene hemijskim otpadom u vodi

Pogođena područja: Mitrovica, Glogovac, Obilić.

Izazovi: Ove zajednice se suočavaju sa zagađenjem od hemijskih zagađivača kao što su pesticidi, industrijske hemikalije i đubriva. Hemijsko zagađenje ne samo da predstavlja ozbiljne zdravstvene rizike – što dovodi do stanja kao što su rak, respiratorni problemi i problemi sa reproduktivnim zdravljem, već i ugrožava lokalnu poljoprivredu, jer toksične supstance utiču na kvalitet zemljišta i zdravlje stočarstva.

Posledice: Borba protiv hemijskog zagađenja u ovim oblastima zahteva striktno sprovođenje ekoloških propisa, redovno ispitivanje vode i napore da se ograniči upotreba štetnih hemikalija. Pružanje alternativnih, ekološki prihvatljivih poljoprivrednih praksi i podrška inicijativama za kontrolu zagađenja smanjilo bi rizik po javno zdravlje i pomoglo bi poljoprivrednicima da održe produktivan i siguran način života.

Uticaji hidroelektrana na zajednicu

Neke zajednice, posebno u Dečanima i Štrpcu, suočavaju se sa dodatnim izazovima zbog hidroenergetskih projekata:

Smanjena dostupnost vode: Hidroelektrane crpe značajne vodene resurse, smanjujući snabdevanje obližnjih zajednica, posebno tokom sušnih sezona.

Poplave i raseljavanje: Izgradnja brane može dovesti do lokalizovanih poplava i raseljavanja zajednica, kao što se vidi u oblastima kao što je Kačanik.

Degradacija životne sredine: Hidroelektrični projekti menjaju lokalne ekosisteme, utičući na protok vode, temperaturu i habitat vodenih vrsta.

Gubitak sredstava za život i nasleđa: Zajednice koje zavise od ribarstva, poljoprivrede ili imaju kulturne veze sa zemljom negativno su pogođene ograničenim pristupom vodi i promenama u pejzažu.

7. Glavni uticaji na zajednicu

1. **Zdravstveni rizici:** Kontaminirana voda može dovesti do akutnih i hroničnih zdravstvenih problema, uključujući infekcije kože, respiratorne probleme, gastrointestinalne bolesti i povećan rizik od raka. Ugrožene populacije su posebno ugrožene, a deca i starije osobe često najviše pate od dugotrajne izloženosti zagađivačima.
2. **Efekte na mentalno zdravlje:** Život u blizini zagađenih izvora vode stvara stalnu anksioznost u vezi sa sigurnošću vode, što dovodi do hroničnog stresa, što dodatno utiče na dobrobit stanovnika.
3. **Ekonomski teret:** Mnoge porodice moraju da obezbede alternativne izvore vode, što povećava finansijski pritisak. Štaviše, periodični medicinski troškovi za bolesti povezane sa zagađenjem vode smanjuju porodične resurse i finansijsku stabilnost.
4. **Poremećaj sredstava za život:** U oblastima kao što su Gnjilane i Đakovica, zagađena voda otežava poljoprivrednu produktivnost, što dovodi do nižih prinosa, smanjenog zdravlja stoke i ekonomskih gubitaka za farmere koji zavise od čiste vode za život.

8. Glavni izazovi sa kojima se suočavaju zajednice

1. **Nedostatak pristupa čistoj vodi**

Zajednice kao što su Žur, Obilić i Vučitrn nemaju pristup bezbednoj vodi za piće zbog stare infrastrukture, industrijskog i poljoprivrednog zagađenja i nedovoljne regulative. Ovo ograničava pristup vodi za piće i kanalizaciji, što utiče na zdravlje i svakodnevni život stanovnika.
2. **Suša i nedostatak vode**

Kosovo doživljava česte suše i nestašice vode, posebno tokom leta. Klimatske promene pogoršavaju ova pitanja, što dovodi do ekstremnijih vremenskih prilika i daljeg smanjenja dostupnosti vode.

3. Poplave i zagađenje voda

Obilne padavine, u kombinaciji sa neadekvatnom infrastrukturom, izazivaju poplave u regionima kao što su Đakovica, Mališevo i Mitrovica. Poplavne vode zagađuju izvore vode zagađivačima kao što su kanalizacija i hemikalije, oštećujući domove, preduzeća i osnovnu infrastrukturu.

4. Neadekvatan tretman otpadnih voda

Mnoge zajednice nemaju adekvatne objekte za prečišćavanje otpadnih voda, što dovodi do ispuštanja otpadnih voda i drugih zagađivača direktno u reke i potoke, povećavajući nivo zagađenja vode.

Ovi izazovi imaju široke implikacije na javno zdravlje, lokalnu ekonomiju i održivost životne sredine. Za njihovo rješavanje potrebni su ujedinjeni napori vladinih agencija, industrije i civilnog društva da se razviju održive i otporne strategije upravljanja vodama.

9. Specifični rizici i uticaji na zajednicu

- **Zagađena voda:** Zajednice koje koriste vodu zagađenu štetnim supstancama kao što su bakterije, hemikalije ili teški metali suočavaju se sa brojnim zdravstvenim rizicima, uključujući gastrointestinalne bolesti i dugotrajna stanja.
- **Nedostatak infrastrukture:** Bez osnovne infrastrukture (bunari, postrojenja za prečišćavanje vode), zajednice se bore za pristup bezbednoj vodi, posebno utičući na niska i udaljena područja kao što su Žur i Skenderaj.
- **Finansijski pritisak:** Troškovi povezani sa obezbeđivanjem čiste vode i poboljšanjem infrastrukture vrše finansijski pritisak na zajednice, utičući na ukupnu ekonomsku otpornost.
- **Ometanje svakodnevnog života:** Žene i deca su neproporcionalno pogođeni, jer nedostatak pristupa čistoj vodi čini osnovne aktivnosti kao što su kuvanje i lična higijena izazovnijim.

- **Uticaj na životnu sredinu:** Neadekvatna vodna infrastruktura i zagađenje štete lokalnim ekosistemima, što dovodi do gubitka biodiverziteta i degradacije životne sredine.
- **Političke i društvene tenzije:** Pitanja vode, na koje često utiče politička dinamika, mogu podstaći sukob između zajednica koje se takmiče za ograničene resurse

Zaključci

Zajednice na Kosovu se suočavaju sa kritičnim izazovima vezanim za vodu koji zahtevaju hitan i koordinisan odgovor. Nedostatak čiste i pristupačne vode utiče na svakodnevni život, javno zdravlje, ekonomsku stabilnost i održivost životne sredine. Stara infrastruktura, zajedno sa zagađenjem iz industrijskih i poljoprivrednih izvora, dovela je do toga da se mnoge zajednice, posebno one u oblastima sa niskim prihodima ili udaljenim područjima se bore da obezbede sigurnu vodu. Klimatske promene dodatno pogoršavaju ova pitanja, sa sve većim sušama, poplavama i ekstremnim temperaturama koje intenziviraju nestašicu vode i rizike od zagađenja.

Posledice su jasne: veći broj slučajeva bolesti koje se prenose vodom, značajan stres mentalnog zdravlja i ekonomski naponi zbog povećanja medicinskih troškova i nižih poljoprivrednih prinosa. Oslanjanje na hidroelektričnu energiju komplikuje problem, jer potrebe za energijom ponekad ograničavaju dostupnost vode za osnovne potrebe zajednice, kao što su voda za piće i navodnjavanje. Bez strateške promene u upravljanju vodnim resursima, ovi uticaji će nastaviti da ometaju živote, degradiraju ekosisteme i produbljuju društvene nejednakosti.

Rješavanje ovih međusobno povezanih pitanja zahtijeva saradnju između vlade, industrije, civilnog društva i lokalnih zajednica. Usvajanjem sveobuhvatnih, održivih i otpornih strategija upravljanja vodama, Kosovo može bolje da podrži zdravlje, blagostanje i ekonomske perspektive svih svojih zajednica.

Preporuke

- **Modernizacija vodovodne infrastrukture:** Ulaganje u poboljšanu infrastrukturu za vodosnabdevanje i kanalizaciju će obezbediti pouzdan pristup čistoj vodi. Ovo je od suštinskog značaja za zaštitu zdravlja zajednice, smanjenje troškova za porodice i podršku održivom ekonomskom razvoju.
- **Jačanje monitoringa kvaliteta vode i sprovođenje kontrole zagađenja:** Rutinsko testiranje i praćenje vodnih resursa su od suštinskog značaja za zaštitu javnog zdravlja. Sprovođenje strogih propisa o zagađenju, posebno u industrijskoj i poljoprivrednoj proizvodnji, ključno je za održavanje bezbednog kvaliteta vode. Transparentno izvještavanje o stanju vode pomaže zajednicama da donose odluke na osnovu informacija i podstiče povjerenje u upravljanje vodama.
- **Usvajanje prakse održivog upravljanja vodama:** Integrisanje prakse očuvanja vode i održivih tehnologija, naročito u poljoprivredi može ublažiti i nedostatak i zagađenje. Kampanje podizanja svesti usmerene na odgovorno korišćenje vode su od vitalnog značaja za negovanje kulture očuvanja na svim nivoima.
- **Diverzifikacija izvora energije za ublažavanje potražnje za vodom:** Smanjenje oslanjanja na hidroelektričnu energiju ulaganjem u obnovljive alternative, kao što su energija od sunca i vetra, smanjiće pritisak na vodne resurse i omogućuje uravnoteženiju upotrebu između energije i potreba zajednice.
- **Prioritet angažovanja zajednice i sveobuhvatno donošenje odluka:** Aktivno uključivanje zajednica u planiranje upotrebe vode i procese donošenja odluka osigurava da rešenja zadovolje lokalne potrebe i promovišu pravedne rezultate. Učešće zajednice gradi poverenje, povećava transparentnost i omogućava rešenjima koja odražavaju stvarnost na terenu.
- **Pružanje socio-ekonomske podrške pogođenim zajednicama:** Uvođenje programa podrške za rešavanje ekonomskog tereta nedostatka vode i zagađenja je od ključnog značaja. Finansijska pomoć, pristup zdravstvenoj zaštiti i obuka za održivi život mogu pomoći zajednicama da izgrade otpornost i prilagode se tekućim izazovima u vezi sa vodom.

Ovaj projekat je finansiran
od strane Evropske unije

Ova publikacija je razvijena kao deo projekta „Promovisanje Univerzalnog Pristupa Čistoj Vodi“, koji finansira Kancelarija Evropske Unije na Kosovu, a sprovodi Rilindja Gjelber (bivša Let's Do It Peja).

Stavovi, mišljenja i preporuke izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove Kancelarije Evropske Unije na Kosovu..

Rilindja Gjelbër

Adresa: Aleksandër Moisiu, kati I
30000, Pejë, Kosovë

Email: info@rilindja-gjelber.org

Tel: +383 49 124 548

www.rilindja-gjelber.org

